

जाहिरातींचे दर.
मालील पत्त्यावर चौकशी
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवाम', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(द्वारल इंग्लिश माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ' एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलां धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

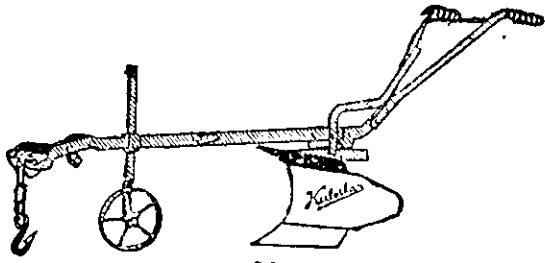
संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख ८ जानेवारी, १९३६.

अंक २

<p>एजन्ट्स पाहिजेत.</p>	<p>चअरमन :</p>
<p>(१) अत्यल्प हप्त्यांचे दरांत मावदला. (२) एजंट्स अमर्याद वाव.</p>	<p>रा. व. हणमंतराम रामनाथ</p>
<p>दि. इंडियन प्रॉग्रामिन्स इन्शु. कं. लि., पुणे शहर</p>	
<p>व्हाइस चअरमन :</p>	
<p>श्री. एच. जी. वारपुरे, I.S.C.</p>	
<p>(३) वंशापरंपरेने सिन्थुअल कमिशन मिळविण्याची साय.</p>	
<p>माहितीपत्रक मागवा. सेक्रेटरी.</p>	

किलोस्कर
लोखंडी नांगर

आज ३,००,००० वर शेतकरी पूर्ण संतोषाने
वापरित आहेत.

किलोस्कर नांगरांच्या निर्गमकांच्या २६ नमुन्यांची सविस्तर
माहिती असलेला कॅटलॉग ताबडतोब मागवा.

किलोस्कर बंधु, लि., किलोस्करवाडी (सं. औंध)
एजंटः—केळकर बंधु, पुणे—नाशिक

'अर्थ' ग्रन्थमाला

१ वँका आणि त्यांचे व्यवहार
२ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
३ व्यापारी उलाढाली

डी वृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेट
लिमिटेड, पुणे नं २.

१९३५-३६ च्या उंसाची लागवड सुरू झाली.

अंदाजी नफा अंकाडा ७ ते १० टक्के.

प्रॉस्पेक्टस व शेअर फॉर्म, कंपनीचे व्यांकर्स व
मुख्य कचेरी २५७, बुधवार पेठ, पुणे नं. २
यांजकडे मिळतील.

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult

V. G. & Sons
ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
AND
LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

विविध माहिती

हिंदी कपाशीचा लॅकेशायरमध्ये उठाव

लॅकेशायर इंडियन कॉटन कमिटीचे अध्यक्ष, सर रिचर्ड जॅकसन, हे हिंदुस्थानांत येण्यासाठी निघाले असून, हिंदी कपाशीचा लॅकेशायरमध्ये खप वाढावा ह्या दृष्टीने ते प्रयत्न करणार आहेत. लॅकेशायरमधील गिरण्यांस कोणत्या तऱ्हेची कपास लागते हे सर रिचर्ड समजावून देणार आहेत.

मोटारगाड्यांची वाढती लोकप्रियता

ग्रेट ब्रिटनमध्ये सुमारे १० लक्ष कुटुंबांजवळ खाजगी मोटरगाडी आहे, म्हणजे दर ८ कुटुंबांजवळ एक गाडी, असे प्रमाण पडते. फटफटी वापरण्याची प्रवृत्ति कमी होऊ लागली आहे. आज सुमारे १५ लक्ष गाड्या ब्रिटनमध्ये वापरांत आहेत, त्यांपैकी ३६ लक्ष गाड्या व्यापारी व धंदेवाईक लोक आपल्या कामासाठी वापरतात व दोन दोन गाड्या असणारी १ लक्ष कुटुंबे आहेत.

कलकत्याजवळ टायर्सचा कारखाना

शाहागंज (हुवळी जिल्हा, बंगाल) येथील २७८ विघे जमीन टनलॉप रबर कंपनीने मिळविली असून तेथे सर्व तऱ्हेच्या मोटर टायर्स तयार करणारा कारखाना ती कंपनी चालू करणार आहे. यंत्रांची जुळवाजुळव सुरू आहे.

सिनेमाची लोकप्रियता

ग्रेट ब्रिटनमध्ये सिनेमा किती लोकप्रिय आहे, हे दर्शविणारे १९३४ सालासंबंधाचे आंकडे खाली दिले आहेत:—

सिनेमाची खपलेली तिकिटे	९५ कोटी ७० लक्ष
प्रत्येक मनुष्य (पुरुष, स्त्रिया व मुले सर्व धरून) सरासरीने वर्षातून किती वेळां सिनेमास गेला ?	२२ वेळां

कॅनडा देशांत बेकारांस सरकारी मदत

बेकारांस मदत म्हणून खर्चण्यासाठी कॅनडामधील मध्यवर्ती सरकार प्रांतिक सरकारास दर महिना सुमारे साडेचार लक्ष रुपयांची भेट देते. हिवाळ्यामध्ये ही भेट मुद्दाम वाढवण्यांत आली आहे.

श्रीमंतांच्या मुलांची ब्रिटिश शाळा

इंग्लंडमध्ये घरंदाज व श्रीमंत मुलांकरिता जी विद्यालये आहेत, त्यांमध्ये ईटन येथील शाळा प्रसिद्ध आहे. तेथील वर्षाची फी ३,००० रुपये आहे ती ३,२२५ रुपये करण्यांत येणार आहे.

पाटणा येथील औद्योगिक प्रदर्शन

ता. १० ते २४ फेब्रुवारी अखेर पाटणा येथे अखिल भारतीय स्वरूपाचे एक औद्योगिक प्रदर्शन प्रांतिक सरकारच्या पुरस्काराने भरणार आहे. त्याप्रीत्यर्थ हिंदुस्थान सरकारने व बिहार व ओरिसा प्रांतांने प्रत्येकी १० व १२ हजार रुपयांच्या देणग्या दिल्या आहेत.

मुंबई इलाख्यातील तांदुळाचे पीक

मुंबई इलाख्यांत (सिंध वगळून) एकूण २२ लक्ष ५७ हजार एकर जमिनीत तांदूळ लावलेला आहे. हिंदुस्थानातील एकूण पिकाच्या मानाने ही लागवड फक्त ४.२ टक्के भरते. त्यांतून एकूण ९ लक्ष २४ हजार टन तांदूळ निघेल, असा अंदाज आहे.

जपानी युद्धसामुग्रीचा परदेशांमध्ये खप

स्वतःचे वाढते सैन्य व आरमार ह्यांस जपानी कारखाने युद्धसामुग्रीचा पुरवठा करीत आहेत, इतकेच नाही तर आतां दुसऱ्या देशांसहि शस्त्रास्त्रे विकण्याचा जपानचा धंदा वाढत आहे. तुर्कस्थान व ग्रीस ही जपानची मिन्हाइकें बनली आहेत. रुमानियांत ह्याशिवाय शस्त्रास्त्रांचे कारखाने काढण्यासहि जपान मदत करीत आहे. ब्राझिल देशाने कित्येक लढाऊ जहाजे जपानकडून खरेदी करण्याचे ठरविले आहे. एशिया खंडांत जपानचे प्रस्थ कसे वाढत आहे ह्याचे वरील धंदा हे उत्कृष्ट उदाहरण आहे.

पूर्व खानदेश सहकारी इन्स्टिट्यूट, जळगांव

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटच्या पूर्व खानदेश जिल्ह्याच्या शाखेस ता. ३१ डिसेंबर १९३५ रोजी सहकारी सत्याचे दिवाण, दिवाण बहादुर कंबळी, ह्यांनी भेट दिली व कामकाज पाहून समाधान व्यक्त केले.

कॉमनवेल्थ विमा कंपनीची मुंबई शाखा

कॉमनवेल्थ विमा कंपनीच्या मुंबई येथील शाखेचे उद्घाटन रविवार, ता. ५ जानेवारी रोजी, मुंबईचे मेयर मि. नरिमन ह्यांच्या हस्ते झाले.

रशियांत कपाशीची पैदास

गेल्या हंगामांत रशियामध्ये १५ लक्ष टन कपास पिकली. पूर्वीच्या वर्षाच्या मानाने गेल्या साली सुमारे ३३ लक्ष टनांनी हे पीक जास्त आहे.

प्रकाशकाचे धंद्यास तेजी

१९३५ साली ग्रेट ब्रिटनमध्ये जितकी पुस्तके प्रसिद्ध झाली, तितकी आतांपर्यंत कोणत्याच वर्षी त्या देशांत झाली नव्हती. ह्या वर्षीत एकूण १६, ६७८ पुस्तके प्रसिद्ध झाली.

इंडियन बँक लि०

वरील बँकेस वर्षअखेर २,५८,५७६ रु. नफा झाला आहे.

चांदीची निर्गत

गेल्या आठवड्यांत ८७३ लक्ष रुपये किंमतीची चांदी परदेशांत गेली.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

रुपये किंमत
ता. २८ डिसेंबर रोजी पुरा झालेला आठवडा ५६, ९३, ४०६
ता. ४ जानेवारी रोजी पुरा झालेला आठवडा ७४, २४, ९०९
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते ४ जानेवारी
१९३६ अखेर २, ५७, ५०, ६४, ८६१

अनुक्रमणिका.

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती ...	१८	स्वीकारा—सिलोनमध्ये	
२ रिझर्व्ह बँक शेतीला मदत कशी करणार ? ...	१९	आर्थिक जागृति—कॉमन-वेल्थ कंपनीची मुंबई येथील शाखा—हिंदुस्थानांतले करस्थाने	
३ आर्थिक परिस्थिती-संबंधाने विचार ...	२०	६ तेलाच्या घाण्या ...	२३
४ सरस्वती मठ संस्था ...	२०	७ रानटी लोक व आधुनिक शिक्षण ...	२३
५ स्फुट विचार ...	२१	८ त्रिटिश सिनेमाचा धंदा ...	२४
तेलाच्या घाण्यांचा धंदा—घाण्यांच्या धंध्यांत आवश्यक सुधारणा—चडोयांच्या महाराजांची एक कोटि रुपयांची देणगी—व्यापाराची नवीन पद्धति		९ मननीय उद्गार ...	२४
		१० कपाशीच्या भावांतला तुलनात्मक मेळ ...	२५
		११ निवडक बाजारभाव ...	२६

अर्थ

बुधवार, ता. ८ जानेवारी १९३६

रिझर्व्ह बँक शेतीला मदत कशी करणार ?

शेतीसाठी स्वतंत्र बँकिंग संस्था ?

[१]

देशांतील व्यापार आणि उद्योगधंदे सुरळीत रीतीने चालणे ह्यासाठी जरूर असलेले चलन आणि इतर विनिमय साधने ह्यांचा योग्य पुरवठा होईल अशी व्यवस्था करणे हा हिंदुस्थानांत रिझर्व्ह बँक स्थापण्याचा एक प्रमुख उद्देश आहे. मध्यवर्ती बँकेस ज्या व्यापारी बँका जोडण्यांत आलेल्या आहेत, त्यांच्या व प्रांतिक सहकारी बँकांच्या मार्फत पैसा सेठवण्याचे हे रिझर्व्ह बँकेचे कार्य व्हावयाचे आहे. शेतीच्या धंद्याच्या गरजा व अडचणी विशिष्ट प्रकारच्या असल्यामुळे त्यास रिझर्व्ह बँकेच्या कक्षेत कसे आणतां येईल, हा एक अत्यंत महत्त्वाचा प्रश्न होता. परंतु कांहीं थोड्या सवलतीची तरतूद करण्यापलीकडे शेतीच्या धंद्याबाबत स्वतंत्र आणि भरपूर व्यवस्था रिझर्व्ह बँकेच्या व्यवहारांत कायद्याने करतां आलेली नाही. कायद्याच्या १७ व्या कलमान्वये शेतीच्या व्यवहारांस नऊ महिन्यांच्या मुदतीपर्यंत, त्यांमध्ये उद्धवणाऱ्या हुंड्या किंवा वचनचिठ्या ह्यांच्या खरेदीने किंवा डिस्कॉन्टने बँकांच्या मार्फत रिझर्व्ह बँकेस पैसा पुरवतां येईल. शेतीच्या मालाच्या तारणावर, तीन महिन्यांच्या मुदतीने ह्याचप्रमाणे तिला पैशाची व्यवस्था करतां येईल. जमिनीच्या तारणावर किंवा व्यक्तींशी कर्जाचे व्यवहार करण्याची रिझर्व्ह बँकेस सक्त मनाई आहे. शेतीच्या गरजा भागवण्याची व्यवस्था नवीन मध्यवर्ती बँकेच्या हातून म्हणण्यासारखी कांहींच होऊं शकणार नाही, हे लक्षांत येऊन रिझर्व्ह बँकेच्या कायद्याची चर्चा चालू असतांना सदरहू बाबतीत कांहीं तरी तजवीज शाळीच पाहिजे असा जनतेच्या प्रतिनिधींनीं आग्रह धरल्यावरून कायद्यामध्ये दोन जादा कलमांचा समावेश करण्यांत आला. सेडेगांवांतील धंदे, विशेषतः

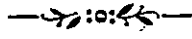
शेती, ह्यासंबंधांतील प्रश्नांचा विचार करून सरकारांस सद्या देण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेत एक स्वतंत्र खाते उघडण्यांत यावे व त्या खात्याने शेतीस होणाऱ्या पैशाच्या पुरवठ्याबाबत निरीक्षण करावे अशी एका कलमांत योजना आहे. जोडलेल्या बँकांव्यतिरिक्त इतर संस्था व व्यक्ती ह्यांस रिझर्व्ह बँकेच्या कक्षेत कसे आणत येईल आणि शेतीस भांडवल पुरवण्याचे कामी काय विशेष योजना करतां येईल ह्याविषयी विचार करून बँकेने सरकारकडे रिपोर्ट करावा असे वर निर्दिष्ट केलेल्या दुसऱ्या कलमांत सांगितले आहे.

शहरें सोडून दिलीं तर देशांतील इतर ठिकाणीं म्हणजे सेडेगांवांच्या सर्व विभागांमध्ये व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांस सावकार आणि सराफ पैसा पुरवतात; आणि रिझर्व्ह बँकेचे सर्व व्यवहार मात्र मोठ्या बँकांच्या मार्फत चालणार. अशा स्थितीत मध्यवर्ती बँकेचा फायदा बहुसंख्याक शेतकरी वर्गास कसा मिळणार ? हा प्रश्न उपास्थित होतो व त्याबाबत कांहींतरी योजना व्हावी या हेतूने वरील दुसरे कलम रिझर्व्ह बँकेच्या कायद्यांत दाखल करण्यांत आले आहे. परंतु रिझर्व्ह बँकेसारख्या संस्थेस मूलतः आणि तत्त्वतः सेडेगांवे, शेती व सावकार ह्यांच्याशी आपल्या व्यवहारांचा संबंध जोडतां येणेच शक्य नाही असा कित्येकांचा आक्षेप असून, त्यांच्या मते ह्या बाबतीत दुसरी स्वतंत्र व भरभकम अशी व्यवस्था होणे अगत्याचे आहे. “रिझर्व्ह बँक अँड अॅग्रिकल्चरल क्रेडिट्स” ह्या नांवाच्या* सुमारे पन्नास पानांच्या चौपट्यांत मद्रास इलाख्यांतील मदुरा येथील अँडव्होकेट, श्री. ए. रामय्या ह्यांनी ह्या प्रकारची विचारसरणी पुढे मांडून एक विधायक योजनाहि सुचविली आहे. तिची माहिती देण्यापूर्वी मध्यवर्ती बँकांस शेतीस भांडवल पुरवण्याचा प्रश्न सोडवणे शक्य आहे काय आणि हिंदी रिझर्व्ह बँकेच्या हातून ह्या प्रकारची कामगिरी होण्याजोगी आहे काय ? ह्या प्रश्नांचा विचार झाला पाहिजे. रिझर्व्ह बँकेचा व्यवहार प्रमुख बँकांशीच येणार आणि त्या संस्थेचा पैसा अल्प काळाच्या अवधी पुरतांच गुंतून राहिला पाहिजे; तरच चलनव्यवस्थेचे स्थैर्य टिकवण्याचे आपले मुख्य कार्य तिला करतां येईल. स्थावर जिद्दीत किंवा लांब मुदतीच्या कर्जांत आपला पैसा तिला मुळीच अडकवतां येत नाही. हुंड्या डिस्कॉन्ट करून किंवा दोन तीन महिन्यांच्या मुदतीपर्यंत इतर बँकांच्या मध्यस्थीने मध्यवर्ती बँकेस पैसा पुरवतां येईल. ह्याच्या पलीकडे जाणे तिला अशक्य आहे. मग हिंदी शेतकऱ्यांच्या दोन तीन वर्षांच्या आणि लांब मुदतीच्या कर्जाविषयीच्या गरजा रिझर्व्ह बँक कशा भागवणार ? इतर देशांची उदाहरणे पाहिली तरी हा व्यवहार तेथील मध्यवर्ती बँका करीत नाहींत. ह्या परिस्थितीत हिंदुस्थानांतील शेतकऱ्यांच्या कर्जाचा प्रश्न अन्य मार्गांनीं सोडवला पाहिजे असे श्री. रामय्या ह्यांचे म्हणणे आहे. त्यांच्या विचाराची मांडणी कशी आहे व त्यांनीं स्वतः सुचवलेल्या योजनेचे स्वरूप कोणत्या प्रकारचे आहे, याचे विवेचन प्रस्तुत विषयावरील पुढच्या लेखांत करूं.

* “The Reserve Bank and Agricultural Credits”

A. Ramaia, M. A., Madura.

आर्थिक परिस्थितिसंबंधाने विचार

(३)

धुळें

इंस्टिट्यूटच्या विद्यमाने व्याख्यान

पश्चिम खानदेशाच्या सहकारी इंस्टिट्यूटचे अध्यक्ष श्री. उत्तमराव देशमुख ह्यांनी धुळें येथील सभेचे ठिकाणीच आपल्या संस्थेच्या विद्यमाने प्रो. काळे ह्यांचे व्याख्यान निश्चित केले होते. त्यावेळीं श्री. काकासाहेब गरूड ह्यांनी अध्यक्षस्थान मंडित केले होते. महाराष्ट्रांत कपाशीचे उत्पादन व व्यापार ह्यांचे बाबतीत मोठा लौकिक असल्याने त्याच्या अनुरोधाने प्रो. काळे ह्यांनी आपल्या विषयाची मांडणी केली.

प्रचलित मंदीचे पूर्वी हिंदुस्थानांत दरवर्षी सुमारे २५ कोटी रुपयांचे सोने बाहेरून येत होते. त्याचा योग्य हिस्सा खानदेशाच्या वांट्यास येत असे, ह्याचा दाखला सरकारी अहवालांमध्ये पहावयास मिळत असे. अर्लाकडच्या मंदीच्या काळांत हा ओघ उलटला असून सोने खानदेशांतून मुंबईकडे व मुंबईतून परदेशांमध्ये चालले आहे. गेल्या पांच-चार वर्षांमध्ये ह्या देशांत सोने आयात होण्याच्या ऐवजी त्याची २५० कोटींच्यावर निर्गतच झाली आहे. ज्यांनी हे सोने व्यापाऱ्यांस विकले त्यांस खरेदीच्या मानाने पूर्वीपेक्षा अधिक किंमत मिळाली, हे खरे असले तरी लोकांच्या बचतीतला इतका पैसा कमी झाला व आपल्या कमाईतून गुजारा करता न आल्याने त्यांस शिलकी भांडवल बाहेर काढून खर्चावे लागले, ही गोष्ट स्पष्ट होत आहे. आमच्या शेतीच्या मालास परदेशांत मागणी हवी तशी नाही आणि त्याचे बाजारभाव उतरले आहेत, ह्या कारणाने परदेशांत गांठचे सोने पाठवून व्यापाराच्या ताळेबंदाची तोंड मिळवणी करावी लागत आहे. ह्या तऱ्हेची आपत्ति सर्व जगास भोगणे प्राप्त झाले असले तरी प्रत्येक देशांतले सरकार तिला तोंड देण्याचा प्रयत्न करून घेत आहे. इंग्लंडसारख्या मोठ्या कारखान्यांविषयी प्रसिद्धी पावलेल्या देशांमध्येही शेतीचे संरक्षण करण्याचे उपाय तेथील सरकार योजीत आहे. अमेरिकेत सरकारने कपाशीची लागवड मर्यादित करण्याचा सल्ला शेतकऱ्यांस देऊन कपाशीचे भाव पटणार नाहीत अशा विषयी प्रयत्न चालवला आहे आणि शेतकऱ्यांच्या होणाऱ्या नुकसानीची भरपाई करून देण्याचे धोरण आंखले आहे. व्यापार, धंदे व शेती ह्यांचे बाबतीत जगांतील राष्ट्रांचे परस्परांवरील अवलंबन आधुनिक काळांत वाढले असले तरी आर्थिक मंदीचे निवारण करण्यासाठी प्रत्येक राष्ट्र आपल्या पुरते सोयीचे उपाय योजीत आहे. आपणांस फायदेशीर दिसेल तो धंदा व व्यापार प्रत्येकाने करावा असे म्हणून स्वस्थ बसण्याचे दिवस आतां राहिले. नसून तुम्ही आमचा विशिष्ट माल घ्या, त्याच्या मोबदला आम्ही तुम्हाला विशिष्ट माल घेऊ, असे करार राष्ट्रांस एकमेकांशी करावे लागत आहेत. कपास व कापड ह्यांची देवघेव परस्परांत व्हावी म्हणून जपान आणि हिंदुस्थान ह्यांस करार करणे भाग पडले आहे. मॅचेस्टरच्या गिरणीवाल्यांचा ह्याच प्रकारची मागणी आहे.

खानदेशांतल्या किंवा हिंदुस्थानांतल्या शेतकऱ्यांनी व व्यापाऱ्यांनी कपाशीचे भाव चढवण्याचे प्रयत्न केले तरी ते निष्फळ ठरतील. हे काम देशाच्या सरकाराचे आहे. अमेरिका, इंग्लंड,

जपान वगैरे राष्ट्रांनी आपल्या चलनाच्या व्यवस्थेत तात्पुरता फेरफार करून व्यवहारांत मुबलक नाणे खेळवे आणि स्वतःच्या व्यापारावर त्याचा अनुकूल परिणाम व्हावा अशी तरतूद केली आहे. इंग्लंडमध्ये विटाची साखर करण्याच्या धंद्यास सहाय्य म्हणून गेल्या दहा वर्षांत ५० कोटी रुपये खर्च केले गेले असून शेतकऱ्यांच्या मालास चांगली किंमत मिळावी म्हणून संरक्षक विक्रीच्या योजना अंमलांत आणल्या आहेत. रंगाच्या धंद्यास अशीच मदत करून जर्मन रंगावरचे इंग्लंडचे अवलंबन सरकारने दूर केले आहे. ह्याप्रमाणे, प्रचलित आर्थिक मंदीस आळा घालून राष्ट्रीय उद्योगधंदे, शेती व व्यापार सुरक्षित पायावर उभा करण्याच्या योजना प्रत्येक देशांतील सरकार अमलांत आणीत आहे. ह्याच धोरणाचे अनुकरण हिंदुस्थानांत होणे अगत्याचे आहे, परंतु त्यासंबंधांतल्या जागृतीची लक्षणे दुर्दैवाने अजून दिसत नाहीत. हिंदी रिझर्व्ह बँकेने शेतीच्या धंद्यास द्यावयाच्या सहायाचा प्रश्न उदाहरण म्हणून घेतले तर असे दिसून येत की, त्याबाबत काय तरतूद करावयाची हे अजून निश्चित झालेले नाही. मध्यवर्ती बँकेकडून शेतकरी वर्गास हलक्या व्याजाच्या दराने पैसा मिळण्याची सोय करण्यांत येईल अशी लोकांची अपेक्षा आहे आणि रिझर्व्ह बँकेच्या कायद्यांत ह्याकरिता दोन कलमे मुद्दाम दाखल करून घेण्यांत आली आहेत. त्यासंबंधांत काय करता येईल ह्याची चौकशी व्हावयाची होती, तिचा निकाल कसा झाला ह्याची माहिती प्रसिद्ध झालेली नाही. जनतेने ह्यासंबंधांतले प्रश्न समजावून घेऊन सरकारकडून त्याबाबत दाद लावून घेतली पाहिजे. मंदीचे निराकरण आणि आर्थिक पुनर्घटना ह्यांचा विचार आणि त्यांच्याविषयी योग्य उपायांची अंमलबजावणी प्रत्येक राष्ट्रांत चालू आहे. हिंदुस्थानांतही आम्ही त्यांचा किता गिरवत्यावाचून आमच्या देशास तरणोपाय नाही. (समाप्त)

सरस्वती मठसंस्था

ग्रामोद्धार शिक्षणछावणीचा नूतन उपक्रम

सतत आठ वर्षे मावळ तालुक्यांतील लोहगड किल्ल्यासारख्या पठारांतील २० चौरस मैल क्षेत्रफळांत सरस्वती मठ काढून खेडेगांवी शिक्षणाचे काम करणाऱ्या मुंबई येथील 'राष्ट्रधर्मा' च्या सरस्वतीमठ ग्रामोद्धार शिक्षणछावणीचा नवीन उपक्रम गेल्या नाताळांत करण्यांत आला. खेडेगांवांची सुधारणा करू इच्छिणाऱ्या सुशिक्षितांस भरीव कार्य करण्यास अवसर मिळावा म्हणून सुद्धीच्या फावल्या वेळांत त्यांस एकत्र आणणे, हा ह्या छावणीचा उद्देश होय.

छावणीचा उद्घाटन समारंभ नवभारत विमा कंपनीच्या कचेरीत मुंबई येथे ता. २४ डिसेंबर रोजी रात्री झाल्यावर मंडळी दुसरे दिवशी सकाळी मळवलीस आली. लोहगड, महागांव, सावंताची वाडी, इत्यादि ठिकाणी गांवकऱ्यांच्या सभा भरवून सामुदायिक कार्याबद्दल जागृती निर्माण करण्यांत आली. शिवली येथे शेतीसुधारणेसंबंधी प्रदर्शन, आभ्रवृक्षारोपण, आरोग्य पहाणी, इत्यादि कार्यक्रम झाले. ता. २७ रोजी मुंबई कॉर्पोरेशनमधील इंजिनियर श्री. पाटकर ह्यांचे हस्ते संस्थेचा बक्षिससमारंभ झाला. त्यानंतर प्रो. भागवत ह्यांच्या ग्रामसंघटनामंडळातर्फे त्रैमासिक संमेलन, कार्यकर्त्यांच्या कामाचा अहवाल, चर्चा, इत्यादि मार्गानीं ग्रामसुधारणेचे पाऊल पुढे टाकण्यासंबंधी विचार-विनिमय झाला. अशाच तऱ्हेच्या छावण्या मे महिन्यांत भरविण्यांत येणार आहेत.

स्फुट विचार

तेलाच्या घाण्यांचा धंदा

आजच्या अंकांत दुसरीकडे देशी तेलाच्या घाण्यांसंबंधाचा एका तज्ज्ञ मित्राचा लेख प्रसिद्ध केला आहे, त्याकडे वाचकांचे विशेष लक्ष वेधणे आवश्यक आहे. तीळ, करडी, भुइमूग इत्यादि गळिताच्या धान्यांचे, बैलाच्या सहायाने चालणाऱ्या घाणीमध्ये तेल काढणे हा हिंदुस्थानातील प्राचीन, घरगुती व खेडेगांवांचा धंदा आहे. अलीकडे यांत्रिक शक्तीने मोठ्या प्रमाणावर तेल गाळण्याच्या गिरण्या निघाल्या असून घाण्यांस त्यांच्याशी किंमतीच्या बाबतीत टक्कर देणे कठीण झाले आहे. तरी देखील मुंबई इलाख्यांत चाळीस-पंचेचाळीस तेलाच्या गिरण्या तर चवदा पंधरा हजार तेलाच्या घाण्या चालू आहेत, यावरून सदरहू धंद्याचा चिवटपणा किती आहे, ह्याची कल्पना येईल. ह्या जुन्या पद्धतीच्या देशी घाण्यांत गेल्या शेकडों वर्षांत, उत्पादनाच्या पद्धतीच्या दृष्टीने कांहींच फेरफार किंवा सुधारणा झालेली नाही. तरीही कांहीं विशिष्ट कारणांमुळे सध्याच्या यांत्रिक युगांत तो धंदा तग धरून राहिला आहे. आमच्या देशाच्या सध्याच्या परिस्थितीत सर्वच उद्योगधंदे मोठ्या प्रमाणावर काढून चालवणे शक्य व इष्ट नाही. त्याचप्रमाणे, यांत्रिक सहायाने आधुनिक पद्धतीचे कारखाने मुळीच स्थापन करावयाचे नाहीत, असेही म्हणून चालावयाचे नाही. खेडेगांवांतील लोकांच्या हितासाठी व सोयीसाठी जे त्यांच्या परिस्थितीशी मिळतील असे लहान-मोठे उद्योगधंदे काढणे किंवा अशा प्रकारच्या जुन्या व्यवसायांचे पुनरुज्जीवन व संरक्षण करणे हे शहाणपणाचे होईल. ह्या दृष्टीने पहाता, तेलाच्या घाण्यांचा धंदा हाती घेऊन तो सुधारणे व किफायतशीर करणे हा ग्रामसुधारणेच्या कार्यक्रमांतला एक भाग होणे आवश्यक दिसते.

घाण्यांच्या धंद्यांत आवश्यक सुधारणा

जुन्या पद्धतीची तेलाची घाणी प्राचीन पद्धतीने परंतु अत्यंत काटकसरीने चालविली जाते, हे ती आधुनिक यंत्रांच्या स्पष्ट टिक्कून रहण्याचे एक कारण आहे. हिंदुस्थानांत गळितांची धान्ये विपुल आहेत व त्यांपासून निघणाऱ्या तेलास आणि पेंडीस भरपूर मागणी आहे. घाण्यांच्या चालू उत्पादन-पद्धतीत आधुनिक शाखांच्या सहायाने कित्येक सुधारणा केल्या तर तेलांच्या पूर्वापार चालत आलेल्या धंद्यास ऊर्जितावस्था प्राप्त होईल. खेडेगांवांतील लोकांच्या उपजीविकेची जोड-साधने एका-मागून एक नाहीशी होत चालल्या कारणाने त्यांची आर्थिक स्थिति खालावत असलेली स्पष्ट दिसत आहे. अशा परिस्थितीत जगवण्यालायक असलेल्या धंद्यांपैकी तेलाच्या घाण्यांचा उद्योग हा एक महत्त्वाचा आहे, ह्यांत शंका नाही. खेडेगांवांची सुधारणा, ग्रामोद्योग-पुरस्कार, ग्रामोद्धार, इत्यादि अनेक नांवांखाली, खेडेगांवांची उन्नति घडवून आणण्याच्या उद्देशाने बहुविध चळवळ देशांत चाललेली आहे. दुसरीकडे प्रसिद्ध केलेल्या ह्या विषयावरील लेखांत मुचविलेल्या सुधारणा तेलाच्या घाण्यांच्या उत्पादन पद्धतीत होतील तर त्या कार्यातल्या एका महत्त्वाच्या विभागांत चांगली प्रगति घडून येईल. एकट्या मुंबई इलाख्यांत चवदा-पंधरा हजार घाण्या आहेत, ह्यावरून किती ग्रामस्थ कुटुंबांची उपजीविका ह्या धंद्यावर चालली आहे, हे तेव्हांच

समजेल. अखिल भारतीय ग्रामोद्योगसंघ आणि खेडेगांवांची सुधारणा करू इच्छिणाऱ्या इतर संस्था आणि व्यक्ती, यांनी प्रस्तुत विषयाकडे लक्ष्य पुरवणे जरूर आहे, असे आम्हांस वाटते.

बडोद्याच्या महाराजांची एक कोटि रुपयांची देणगी

खेडेगांवांच्या आणि शेतकऱ्यांच्या स्थितीची सुधारणा व्हावी, ह्या प्रीत्यर्थ हिंदुस्थान सरकारने प्रांतिक सरकारांत एक कोटि रुपये वांटले असून मुंबई इलाख्याच्या वांटणीस त्यांतले सात लक्ष रुपये आले आहेत, ही गोष्ट आतां सुप्रसिद्ध आहे. हिंदुस्थानांत चोहोंकडे ग्रामसुधारणा, पुनर्घटना, ग्रामोद्योगाच्या योजना, ह्यांसंबंधी चर्चा व प्रयत्न चालू आहेत व एकूण जरूरीच्या मानाने हिंदुस्थान सरकारची देणगी पुरी पडणे शक्य नाही. तथापि, ग्रामसुधारणेच्या प्रश्नास त्यामुळे विशेष महत्त्व प्राप्त झाले आहे, ह्यांत संशय नाही. बडोद्याच्या महाराजांना, त्यांच्या ज्युविलीचे प्रसंगी, त्यांच्या प्रजेने गेल्या आठवड्यांत मानपत्र अर्पण केले, त्यास उत्तर देताना महाराजांनी आपल्या 'डायमंड ज्युविली ट्रस्ट'ची योजना जाहीर केली. ह्या एक कोटि रुपयांच्या ट्रस्टचा विनियोग खेडेगांवांतील रहाणी व हरिजनांची परिस्थिति सुधारण्याकडे करण्यांत यावयाचा आहे. ट्रस्टची मूळरकम कायम रहावयाची असून, त्याच्या उत्पन्नांतूनच स्वर्च व्हावयाचा असल्यामुळे ह्या कायस कायम मदत मिळणार आहे, हा ह्या देणगीचा विशेष होय. सध्या ह्याप्रीत्यर्थ चालू असलेल्या बडोदे सरकारच्या स्वर्चात ह्या देणगीमुळे कोणत्याही तऱ्हेने वचत करण्यांत येणार नाही. खेडेगांवांतील लोकांचे आयुष्य ज्यास्त सुखकर व्हावे व त्यांची रहाणी सुधारावी, ह्या तीव्र इच्छेने प्रेरित होऊन महाराजांनी ही योजना केलेली आहे. इतर कित्येक बाबतीत बडोद्याने आपले पुढारीपण कायम राखले आहे व महाराजांनी ज्युविलीच्या निमित्ताने आपल्या प्रजेस दिलेले हे बक्षीस बडोद्याचे कीर्तीत भर घालील, ह्यांत संशय नाही. ग्रामसुधारणेच्या प्रयत्नांस कायम स्वरूप प्राप्त व्हावे, ह्यासाठी हिंदुस्थान सरकार व प्रांतिक सरकार ह्यांनी कांहीं तरी निश्चित योजना करणे जरूर आहे. बडोद्याच्या महाराजांचे उदाहरण त्यांस मार्गदर्शक होण्याजोगे आहे.

व्यापाराची नवी पद्धति स्वीकारा

सध्याच्या तीव्र जीवनकलहाच्या काळांत आर्थिक बाबतीत मागसलेल्या महाराष्ट्रीयसारख्या समाजास नवीन धर्तीवर चालणाऱ्या उद्योगधंद्यांची कास धरणे अगत्याचे आहे, इतकंच नव्हे तर पूर्वापार चालत आलेल्या पद्धतीने व्यवहार करणे हा ज्यांचा पिढीजात धंदा आहे आणि एकमेव व्यवसाय शेकडों वर्षे चालत आला आहे, अशा मारवाडी समाजासहि आधुनिक वळणाचा अंगीकार करण्याची आवश्यकता भासू लागली आहे, हे लक्षांत ठेवण्याजोगे आहे. अखिल मारवाडी परिषद नुकतीच कलकत्यास भरली होती. तिचे अध्यक्ष, रायवहाडूर रामदेव चोखानी, ह्यांनी आपल्या भाषणांत, सदरहु विषयाची प्रामुख्याने चर्चा केली. "दुकानदारी, सावकारी व युगेपिअन व्यापाऱ्यांशी दलाली हे जुने व्यवसाय आतां कुचकामाचे बनले असून आधुनिक आर्थिक मार्ग चोखाळले पाहिजेत" असा सडा त्यांनी आपल्या समाजवांधांस दिला. आयात-निर्गत व्यापारांत नुसती वानियेगरी करून यापुढे आपल्या लोकांचे भागवयाने नाही आणि त्यांनी, बँकिंग, विमा, आगवोटीची वहातुक इत्यादि क्षेत्रांत पाऊल टाकले पाहिजे असा उपदेश करून, एकमेकांशी घातुक स्पर्धा करण्याने

सर्वांचे नुकसान होत असल्याकारणाने संघशक्तीने युरोपियन समाजाप्रमाणे वागावे असा इशाराहि त्यांच्या भाषणांत होता. मारवाडी समाजांत जुगारीची प्रवृत्ति वाढत आहे तिचा रायबहादुरांनी निषेध केला आणि जुटीने वागण्याचे महत्त्व परिषदेच्या निदर्शनास आणले. त्यांनी प्रदर्शित केलेल्या विचारांपासून महाराष्ट्रांत जनतेने पुष्कळ बोध घेण्यासारखा आहे, हे सांगावयास नको.

सिलोनमध्ये आर्थिक जागृति

ल्हान आणि परसत्तेखाली असलेल्या राष्ट्रांमध्येहि स्वतःची आर्थिक उन्नति करून घेण्याची इच्छा किती प्राबल्याने जागृत झाली आहे आणि तिला अनुसरून त्यांचे शिस्तवार प्रयत्न कसे चालू आहेत, ह्याची कल्पना सिलोनच्या उदाहरणावरून येईल. त्या देशाचे व्यापार-धंद्यांचे मंत्री, मि. पेरी सुंदरम्, ह्यांनी मद्रासला नुकतीच मुलाखत दिली, तीमध्ये आपण स्वदेशाच्या आर्थिक उन्नतीसाठी कोणत्या योजना आंखल्या आहेत, ह्याचे दिग्दर्शन त्यांनी केले. सिलोनमध्ये उद्योगधंदे स्थापन करण्याचे निश्चित झाले असून त्या धोरणाची अंमलबजावणी व्हावी म्हणून एक औद्योगिक सल्लागार नेमण्यांत आलेला आहे. औद्योगिक संशोधन आणि विस्तार ह्यांविषयीचे प्रश्न एका स्वतंत्र कमिटीकडे सोंपवले असून देशांत उपलब्ध असलेल्या कच्च्या मालाची पहाणी व्हावयाची आहे. मोठ्या उद्योगधंद्यांस द्रव्यसहाय देण्याच्या हेतूने, सर सोराबजी पोचसनवाला ह्यांच्या शिफारशीवरून सरकारी मदतीने चाललेली औद्योगिक बँक स्थापन व्हावयाची आहे व ह्या संबंधांत एक कायदा करण्याचेहि घाटत आहे. सरकारी सहायाने थोड्याच वर्षांत सिलोनमध्ये उद्योगधंद्यांचा चांगला विस्तार होईल अशी मि. सुंदरम् ह्यांस उमेद वाटत आहे. देशाची आर्थिक दृष्टीने पहाणी करण्याचेहि घाटत असल्याचे त्यांनी आपल्या मुलाखतीत सांगितले. सरकारने वरील प्रकारचे आर्थिक धोरण अंगीकारावे, अशी मागणी हिंदुस्थानांत केली जात आहे, त्यांत विपरीत असे कांहींच नसून, उलट, ते राष्ट्रीय सरकारचे कर्तव्य आहे, ह्याविषयी वास्तविकपणे शंका उद्भवण्याचे आतां कारण उरलेले नाही.

कॉमनवेलथ विमा कंपनीच्या मुंबई शाखेची स्थापना
कॉमनवेलथ विमा कं. लि. च्या मुंबई येथील शाखेचा उद्घाटन समारंभ रविवार ता. ५ रोजी मुंबईचे मेयर मि. नगिमन

ह्यांचे हस्ते मोठ्या थाटाने झाला. कॉमनवेलथ कंपनीची स्थापना नोव्हेंबर १९२८ मध्ये झाली व तिने अल्पावधीत लोकप्रियता संपादन केली. कंपनीचे १९३५ अखेर तिसरे मूल्यमापन झाले व विमेशाखां हयातीमधील व हयातीनंतरच्या विम्यांवर अनुक्रमे ३७.३ व ४५ रुपये त्रैवार्षिक बोनस मिळाले. मुंबई येथे आपल्या शाखेची स्थापना करून तिने प्रगतीचे आणखी एक पाऊल टाकले आहे. गेल्या सहा वर्षांत कॉमनवेलथ कंपनीने केलेली प्रगति अत्यंत समाधानकारक असून आपले कार्यक्षेत्र वाढविण्यास तिने आतां सुरवात केली आहे. मुंबई येथील शाखेमुळे कंपनीच्या कार्याचा प्रसार होण्यास उत्कृष्ट सहाय मिळेल, अशी आशा आहे.

हिंदुस्थानांतले कारखाने

कारखान्यांच्या कायद्याखाली येणारे असे सुमारे ९३ हजार लहान मोठे कारखाने १९३४ साल अखेर हिंदुस्थानांत होते. त्यापैकी ८,६५८ चालू होते, म्हणजे पूर्वीच्या सालापेक्षा हा आंकडा २०६ ने ज्यास्त होता. ह्या कारखान्यांतले निम्याच्या वर वर्षांतून कांहीं काळपर्यंत चालणारे असून बाकीचे संबंध वर्षभर चालत होते. मद्रास, मुंबई व पंजाब ह्या प्रांतांत कपाशीची सरकी काढण्याचे व गठ्ठे बांधण्याचे कारखाने बरेच वाढले. १९३४ मध्ये १४ लक्ष ८७ हजार मजूर कारखान्यांत कामावर होते आणि १९३३ सालाच्या मानाने ह्या संख्येत सुमारे ८२ हजारांची वाढ झाली. तागाच्या कारखान्यांत अडीच लक्षांवर मजूर काम करीत होते व त्यांच्या संख्येतहि वाढ झालेली दिसून आली. कपाशीच्या कापडाच्या गिरण्यांत ३ लक्ष ८५ हजार कामकरी होते व पूर्वीच्या सालचा हा आंकडा ३ लक्ष ६४ हजार होता. साखरेच्या कारखान्यांतल्या मजूरांची संख्या एका वर्षांत ४९ हजारांपासून ६५ हजारांवर गेली. मजूरी करणाऱ्या मुलांची संख्या कमी होत चालली असून १९३४ अखेर ती १९ हजार होती. स्त्री मजूरांच्या संख्येत थोडी वाढ होऊन ती २ लक्ष, २० हजार झाली. कारखान्यांत २० हजार अपघात झाले; १९३३ सालच्या मानाने हा आंकडा २ हजारांनी अधिक होता. मजूरांसाठी चाळी बांधण्याच्या कामांत प्रगति दिसून आली. कायद्याचे नियम मोडल्याबद्दल १,४६८ सटल्यांत आरोपाची शाबीती झाली.

“ दुसरे मूल्यमापन जाहीर झाले ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमेशाखां वाढता नफा वांटून
जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असे अपूर्व यश संपादन केलेली

पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेलथ विमा कंपनी, लि. पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला } हयातीनंतर विम्यास

३५॥ रु. } दर हजारां त्रैवार्षिक नफा } ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां भेटा अगर समक्ष लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची पुस्तके.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय झाले आहे.

किं. १ रु. (ट. स. निराळा)

व्यवस्थापक, “ अर्थ ” ग्रन्थमाला

पुणे २.

तेलाच्या घाण्या

गळिताच्या बियांचे हिंदुस्थानांत होणारे उत्पन्न सर्व जगांत होणाऱ्या उत्पन्नाच्या एक पंचमांश आहे. एके काळीं या उत्पन्नाचा बराच भाग परदेशीं जात असे. परंतु ही निर्गत अलीकडे बरीच कमी झाली आहे. १९२८-२९ सालीं १३ लक्ष टन माल बाहेर गेला परंतु दर सालीं निर्गत थोडी थोडी कमी होऊन ती १९३२-३३ सालीं ७ लक्ष २६ हजार टनापर्यंत खाली आली. रुपयांत बोलावयाचे झाल्यास १९२८-२९ सालीं २९ कोटी ३७ लक्ष रुपयांची निर्गत, १९३२-३३ सालीं ११ कोटी १६ लक्ष रुपयांवर आली. अशा प्रकारे निर्गत कमी होऊन तेल हिंदुस्थानांतच गाळले गेले तर एका धंद्याची वाढ होऊन त्यांत हिंदुस्थानचाच फायदा आहे. तेल गाळण्याच्या धंद्याची वाढ कशा प्रकारे व्हावी याबद्दल मतभेद होण्याचा संभव आहे. कांहींच्या मते तेल काढण्याच्या मोठ्या गिरण्यांचा प्रसार होऊन तेल काढण्याचीं सोईचीं केंद्रे निघाल्यास धंदा फायदेशीर होईल. इतर कांहींच्या मते तेल गाळणे हा शेतीला जोड धंदा किंवा दुय्यम धंदा असावा. त्या योगाने खेडेगांवाच्या लोकांच्या मिळकतीची एक बाब खेड्यांत राहिल. कांहीं धंदे असे आहेत कीं थोड्या प्रमाणांत मोठ्या यंत्राच्या सहाय्यावांचून चालविल्यास परवडणार नाहीत व त्यांपासून नुकसान येण्याचा संभव आहे. असे धंदे गिरण्या काढूनच चालविले पाहिजेत. परंतु सर्वच धंदे अशा प्रकारचे असतात असे नाही. कांहीं धंदे लहान प्रमाणांतहि फायदेशीर होऊ शकतात. तेल गाळण्याचा धंदा या दुसऱ्या सद्रांत येतो. बैलाने चालणाऱ्या तेल काढण्याच्या घाण्या फायदेशीर आहेत व कांहीं प्रसंगीं अडचणीतून तगून बाहेर पडण्यास गिरण्यापेक्षा अधिक सोईच्या आहेत असे शोधाअंती आढळून आलेले आहे. मुंबई इलाख्यांत एकंदर चाळीस-पंचेचाळीस तेलाच्या गिरण्या आहेत व सरासरी चवदा-पंधरा हजार तेलाच्या घाण्या आहेत. तेलाच्या गिरण्या जितक्या फायदेशीर करतां येणें शक्य असेल तितक्या त्या फायदेशीर करण्याचा प्रयत्न करणें हे जरूर आहे. त्याचप्रमाणे, आज मुंबई इलाख्यांत असणाऱ्या चवदा-पंधरा हजार घाण्या अधिक कार्यक्षम करणें व त्यांचा फायदा वाढविणें हे अत्यंत जरूर आहे. जो धंदा हल्लीच्या परिस्थितीशीं झगडून टिकणें शक्य नाही, अशा धंद्याला मदत करण्यापेक्षा जो धंदा स्वतःच्या पायावर उभा राहणें शक्य आहे त्याचा पाया भक्कम करून त्याला स्थायिक करणें अधिक श्रेयस्कर होय.

तेलाच्या घाण्या हल्लीच्या परिस्थितीला तोंड देऊन जगल्या आहेत; परंतु त्या आहेत यापेक्षा चांगल्या स्थितीत राहून लोकांच्या गरजा अधिक प्रमाणांत भागविण्याची ताकद त्यांच्यांत आली पाहिजे. या दृष्टीने विचार केल्यास त्यांत सुधारणा होणें जरूर आहे. उदहरणार्थ, हल्ली घाणीतून एका दिवसांत जितकें तेल निघतें त्यापेक्षा जास्त तेल, घाणावर हल्ली होणारा खर्च न वाढवितां, काढणें ही सुधारणा घ्या. या बाबतींत आपल्या कडील यंत्रांतील तज्ज्ञ लोक व इंजिनिअर लोक, ह्यांनीं घाणीचा बारकाईने आभ्यास करून त्यांत कोणत्या प्रकारच्या सुधारणा करतां येणें शक्य आहे हे ठरवून त्या घडवून आणल्या पाहिजेत. सरकारने सुधारणा घडवून आणणाराला बक्षीस देण्याचे जाहीर केल्यास त्याचा बराच उपयोग होईल. घाणीची थोडी जरी तेल काढण्याची शक्ति वाढली तरी त्यापासून जनतेचे पुष्कळ कल्याण होणार आहे.

तेल घाणीतून निघो किंवा गिरणीतून निघो, त्यांत थोडे आम्ल पदार्थ असतात. त्यांचा घशावर परिणाम होऊन खोकला वगैरे-सारखा त्रास होण्याचा संभव असतो. तेव्हां हा दोष नाहीसा करण्याचा तेलांना सहजगत्या जमेल असा उपाय सुचविणें, ही दुसरी महत्त्वाची गोष्ट आहे.

तेल किंवा पेंड फार दिवस टिकत नाही. विशेषतः भुइमुगाचे तेल व त्याची पेंड लवकर खराब होते. हे पदार्थ जास्त दिवस टिकण्यास काय करावें यासंबंधाने सुद्धा तेलांना सूचना देणें किंवा माहिती करून देणें जरूर आहे.

वर सांगितलेल्या गोष्टींकडे सरकारचे व तज्ज्ञांचे लक्ष जाणें आवश्यक आहे. त्या घडवून आणणें हे अशक्य किंवा अवघड कोटीपैकी नाही. त्या दिशेने प्रयत्न झाल्यास त्या खात्रीने साध्य होतील व आपल्या एका जुन्या धंद्यास उत्तेजन मिळेल.

द. ल. स.

रानटी लोक व आधुनिक शिक्षण

शिक्षणाचा प्रतिकूल परिणाम

ब्रिटिश राज्य किंवा सत्ता ह्यांची जाणीवही नाही असे लक्षावधि लोक आज हिंदुस्थानांत जंगलांतून व डोंगराळ मुलुखांतून आपली उपजीविका करीत आहेत. कित्येकांचीं गांवे स्वयंसत्ताक आहेत व बाहेरून एक शब्दहि त्यांचे कानावर पडत नाही. मिशनरी लोकांच्या प्रयत्नांमुळे कांहीं रानटी लोक सुधारणेची परिचित झाले असले तरी त्यांची संख्या अत्यंत अल्प आहे. धनुष्य-बाणाने शिकार करून किंवा फळे व मुळे ह्यांवर अवलंबून राहून आपले पोट भरणारे रानटी लोक अद्याप आढळतात.

१९३१ सालीं घेण्यांत आलेल्या सानेसुमारीचे वंशविस्तार-विषयक परिशिष्ट आतां प्रसिद्ध झाले आहे, त्यांत हिंदुस्थानांतील मागसलेल्या व रानटी जातीविषयीचीं निरीक्षणांचीं टिपणें समाविष्ट केलीं आहेत. हिंदी व युरोपियन ह्या दोन्ही निरीक्षकांचे एका बाबतींत ऐकमत्य दिसून येते, ती बाब म्हणजे रानटी लोकांची होणारी पिछेहाट ही होय. सुधारणेची जेव्हां त्यांचा संपर्क सुद्धा झाला नव्हता त्यावेळीं त्यांचे जीवन सुखी व समाधानाचे होते. त्यांच्या मुलाबाळांस पोट भरण्यास योग्य असे शिक्षण सहज मिळे व कालांतराने ती मोठी झाल्यावर कुटुंबाचा भार सहन करू शकत. जंगली लोकांचे अन्न साधे असले तरी त्यांच्या रोजच्या जीवनक्रमास ते साजेसे होते. परंतु आतां डोंगराळ मुलुख व खालचा प्रदेश ह्यांत दळणवळण सुरू झाल्यामुळे इन्फ्लुएंझा, क्षय, देवी, पटकी, इत्यादि सुधारणेच्या रोगांनीं जंगलांत प्रवेश केला आहे. ह्याहूनहि ज्यास्त नुकसान यंत्रांनीं आरंभिले आहे. आगकाड्यांच्या सहायाने विस्तार करतां येऊ लागला तर तो कोणास नको आहे? त्यामुळे, मजुरी करून रोजच्या कमाईच्या पैशाने लहान-सहान चैनीच्या वस्तु आयत्या विकत घेण्याची प्रवृत्ति जंगली लोकांत वाढत आहे. साक्षरतेने व शिक्षणाने त्यांची भूक तर भागत नाहीच, परंतु नव्या नव्या कल्पना त्यांच्या डोक्यांत शिरून पैशाचे अभावीं त्यांचे नाशास मात्र त्या कारणीभूत होतात.

जंगली व रानटी लोकांना नागरिकत्वाचे धडे देऊन त्यांस समाजघटनेत स्थान प्राप्त करून देणें अत्यंत अवघड व चिकट काम आहे. जोपर्यंत त्यांचेसाठी उपजीविकेचे साधन निर्माण करून देतां येणें कठीण आहे, तोपर्यंत बसलेली घडी विसकटण्यांत तरी काय फायदा? त्यापेक्षा ज्यास्त जिवाहळ्याचे व महत्त्वाचे प्रश्न आज हिंदी कार्यकर्त्यांपुढे उभे आहेत.

ब्रिटिश सिनेमाचा धंदा

कांहीं मनोरंजक आंकडे

ह्या धंद्याची प्रगति इंग्लंडमध्ये किती झाली आहे आणि त्याची परिस्थिति काय आहे, ह्याविषयीची चांगली माहिती प्रसिद्ध झालेली आहे. ती लक्षांत घेतां ह्या प्रकारचीच हिंदी सिनेमाच्या धंद्यासंबंधानें माहिती उपलब्ध होईल, तर तें बोधप्रद आणि उत्तेजनकारक होण्यासारखें आहे. चित्रपटांची प्रगति हिंदुस्थानांत झपाट्याने चालली आहे, नवीन सिनेमागृहे उभारलीं जात आहेत आणि त्यांत प्रेक्षकांची गर्दी वाढत आहे. ब्रिटिश सिनेमोटोग्राफ सोसायटीप्रमाणें येथील चित्रपटांच्या मध्यवर्ती संस्थेनें हें काम हातीं घेतल्यास हिंदुस्थानांतील सध्याच्या परिस्थितीत तें उपकारक होईल.

ग्रेट ब्रिटनमध्ये १९३४ सालीं ४,३०५ सिनेमागृहे होती. त्यापैकी शेकड्या ७० लंडनमधल्या सामान्य गृहांपेक्षां लहान असून त्यांत एक हजार व त्याहून कमी माणसें बसण्याची व्यवस्था होती. ३१ मार्च १९३५ ला पूर्ण झालेल्या वर्षांत मोठ्या चित्रपटांचे ६६७ विषय रजिस्टर्ड झाले होते व पटांची लांबी ४३ लक्ष फूट होती. ह्यापैकी २९ टक्के ब्रिटिश चित्रपट होते व त्यांची लांबी ११ लक्ष ८६ हजार फूट होती.

प्रत्येक ब्रिटिश चित्रपट सरासरीनें ७,४२० वेळां दाखविण्यांत आला व परदेशी चित्रपटांसंबंधाचा तुलनात्मक आंकडा ६,९०० होता.

सिनेमागृहांत लोकांनीं तिकिटांवर ५३ कोटि रुपये खर्च केले, त्यापैकीं सुमारे ८ कोटि रुपये कराच्या स्वरूपांत सरकारी तिजोरींत गेले. कर वजा जातां बाकीच्या उत्पन्नापैकीं ४२ टक्के रकम हलक्या दराच्या म्हणजे ५ आणेवाल्या तिकिटांच्या विक्रीनें मिळाली व ३६३ टक्के उत्पन्न १० आण्यापेक्षां अधिक नाहीं अशा किंमतीच्या तिकिटांचें झालें. म्हणजे, पांचांपैकीं चार लोक ९ आणे किंवा त्यापेक्षां कमी किंमतीचें तिकिट विकत घेऊन इंग्लंडमध्ये सिनेमा पहातात असें झालें. त्या देशांतलें उच्च रहाणांचें मान लक्षांत घेतां सिनेमाची करमणूक तेथील जनतेस अतीशय स्वस्त उपभोगावयास मिळते असें म्हणण्यास हरकत नाहीं. दर आठवड्यास सरासरीनें १ कोटि ८५ लक्ष तिकिटें खपतात. अर्थातच कांहीं महिन्यांत तिकिटांचा खप ज्यास्त असतो, तर कांहींमध्ये कमी असतो.

एका वर्षांत ९५ कोटि तिकिटें विकत घेतलीं जातात, ह्याचा अर्थ, ग्रेटब्रिटनमधील प्रत्येक माणूस, (बायका, मुलें धरून) २२ वेळां सिनेमागृहांत जातो, असा आहे.

त्या देशांत १९३४ अखेर प्रत्येक दहा हजार माणसांगणिक एक सिनेमागृह होतें आणि बारा माणसांगणिक त्यांत बसण्याची एक जागा होती. देशाच्या निरनिराळ्या भागांत हे आंकडे भिन्न भिन्न असणें स्वाभाविक आहे.

एक हजारपेक्षां कमी माणसें बसण्याची सोय असलेलीं सिनेमागृहे अनेक आहेत. असल्या गृहांची संख्या ३,०८२ होती म्हणजे एकूण सिनेमागृहांच्या ७१ टक्क्यांइतकीं तीं होती. रविवारीं चालू असलेल्या गृहांची संख्या फार थोडी म्हणजे केवळ ८७४ असून त्यापैकीं ४९० लंडन किंवा त्याच्या आसपासच्या भागांत होती. ग्रेटब्रिटनमध्ये तयार झालेल्या चित्रपटांची लोकप्रियता वाढली आहे. हिंदी चित्रपटांसंबंधानें हिंदुस्थानचे बावर्तीत हेंच विधान करण्यास हरकत नाहीं.

मननीय उद्धार

हिंदी कच्च्या मालाचें गिन्हार्डक गेलें !

हँबूर्ग (जर्मनी) येथील हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारी प्रतिनिधि, श्री. गुप्त, आय. सी. एस., हे आपल्या १९३४-३५ च्या अहवालांत म्हणतात:—

“जर्मनीनें इतर देशांबरोबर परस्पर-व्यापाराचे करार केले असल्यामुळे कच्चा माल येण्याचीं त्याचीं ठिकाणें बदललीं आहेत; हिंदुस्थानांतून पुरवठा होत असे, तो आतां इतर देशांतून होतो. जर्मनीमधील विशिष्ट अडचणीचें निवारण आणखी दहा वर्षांत तरी होण्याचें चिन्ह नाहीं. तेव्हां, दहा वर्षेपर्यंत जर्मनीनें इतर देशांचा माल घेतला, तर त्यानंतर नव्या परिचयामुळे व संवर्ध्यामुळे पुनः हिंदी मालास तेथें मागणी येण्याचा संभव नाहीं.”

इंग्लंडची जपानच्या आकांक्षांकडे पहाण्याची दृष्टि

ग्रेटब्रिटनचे जपानमधील एका काळचे वकील, सर फ्रॅन्सिस लिंडले, हे आपल्या एका भाषणांत म्हणाले:—

“पूर्व आशियातील सर्वांत बलिष्ठ राष्ट्रांचें वैर संपादन करण्यापूर्वीं आपण नीट विचार केला पाहिजे. जपानशीं मैत्री राखणें हें धोरण सर्वश्रेष्ठ होय. जर आपण चीनला खरीखुरी मदत देऊं शकूं व तसें करण्याची आपली इच्छा असेल, तरच त्या देशा-विषयी सहानुभूति दाखवावी. एरव्हीं नुसती अपेक्षा उत्पन्न करण्यांत अर्थ नाहीं. इतर देशांस सहानुभूति दाखवून त्यांस मदत मात्र न केल्यामुळे ह्या राष्ट्रांचें किती तरी नुकसान झालें आहे.”

रेडिओच्या धंद्यास मुबलक वाव

मुंबई येथें भरलेल्या रेडिओ प्रदर्शनाचें उद्घाटन ब्रॉडकास्टिंगचे कंट्रोलर, मि. फॉल्डेन, ह्यांनीं केलें, त्यावेळीं ते म्हणाले:— “ह्या प्रदर्शनांत भारी किंमतीचे कित्येक रेडिओ सेटस आले आहेत, परंतु सामान्य मनुष्याच्या आवांज्यांत त्यांची किंमत यें जरूर आहे. परदेशी सेटनीं हिंदी बाजारपेठ कां काबीज करावी? येथें रेडिओ तयार करण्याचा धंदा सुरू कां होऊं नये? अजून ह्या धंद्यास वाव आहे व सरकार रेडिओचा प्रसार करण्यास आतुर आहे, तेव्हां व्यापाऱ्यांनीं व कारखानदारांनीं वेळीं व सावध होणें जरूर आहे.”

आमच्या मुलांचें शिक्षण (?)

सर डग्लस यंग हे हिंदुस्थानासंबंधी बोलतांना आपल्या एका भाषणांत म्हणाले:—

“हिंदुस्थानांतील बहुसंख्याक मुलें अशा परिस्थितीत वाढविण्यांत येतात, कीं तीं पुढें चांगले नागरिक होण्यास नालायक ठरतात. जातिवैमनस्य व लांचलुचपत ह्यांत गैर कांहींच नाहीं, अशी त्यांची समजूत होते. आपल्या गांवांतील लहानसहान अधिकाऱ्यांची पैसेखाऊ वृत्ति खेडेगांवांतील हुशार मुलांच्या नजरेस सहज येते. ह्या खेरीज भटकणारे भिकारी व सावकार हे सामाजिक उत्पन्नाच्या वांटणींतील आपला हिस्सा घेतातच. स्थानिक नोकरांचे पगार इतके अल्प असतात, कीं जणू काय अन्य मार्गानें त्यांनीं ज्यास्त पैसे मिळवावे, हें गृहीतच धरलेलें असतें. लांचलुचपतीचे प्रकार आज शेंकडों वर्षे चालत आलेले आहेत. व त्यांतून सूटका होणें शक्य नाहीं, अशा अर्थाचें बाळकडू लहान मुलांस मिळतें. त्यांच्या करमणुकीकडे कोणी पहात नाहीं व दानत निर्माण व्हावी, असा कोणी प्रयत्न करीत नाहीं.”

-कपाशीच्या भावांतला तुलनात्मक मेळ (पॅरिटी)

(२)

न्यूयॉर्क, लिव्हरपूल व मुंबई येथील बाजारांत कपासाच्या भावांचा परस्पर मेळ असतो, तो ठराविक प्रमाणांत सारखा स्थिर मात्र रहात नाही. कपासाची प्रत, बाजारांमधलें अंतर, वहातुकीचा खर्च इत्यादि बाबी ह्या मेळाच्या दरांत हिशेबांत धरलेल्या असल्या तरी निरनिराळ्या कारणांमुळे त्यांची 'पॅरिटी' बदलते. 'पॅरिटी'चे अढाखे कसे बसवतात, हें मागील लेखांत सांगितलेंच आहे. पुन्हां एक उदाहरण घेऊन असें म्हणतां येईल की, भडोचचा भाव २३६ रुपये व लिव्हरपूलचा ६.८० पेन्स असला म्हणजे खंडीचें व रुपयांचें रूपांतर पौंड वजनांत व पेन्सांत करून भडोचचा दर ५.४२ पेन्स आहे असें गणित होईल. पण तो प्रत्यक्ष ६.८० पेन्स असल्याने 'पॅरिटी'चा फरक १.३८ पेन्स होतो. त्याचप्रमाणें भडोच २४२ रुपये व लिव्हरपूल ६.८५ पेन्स असतांना ही तफावत १.३० इतकी येते. बाँबे कॉटन ॲन्युअल ह्या वार्षिक अहवालांत ह्या प्रकारची आंकडेमोड करून दाखविलेली आहे. तिच्यांतले आंकडे श्री. सरग्या ह्यांनी उद्धृत केले आहेत. त्यांपैकी १९३४ सालामधले महिनेवार आंकडे खाली दिले आहेत:—

महिना	१९३४			
	लिव्हरपूल (दर पौंडास पेन्स)	भडोच (दर खंडीस रुपये)	दोहोंतली तफावत (दरपौंडास पेन्स)	पॅरिटी लिव्हरपूलच्या भावाशी शे- कडा प्रमाण
जाने.	५.६४	१९७	१.११	१९.७
फेब्रु.	६.२६	२०९	१.४६	२३.३
मार्च	६.२०	२०५	१.४८	२३.९
एप्रिल	५.९८	१९८	१.३८	२३.३
मे	५.८८	१९४	१.४३	२४.३
जून	६.३९	२०९	१.६०	२५.०
जुलै	६.६३	२२२	१.५२	२२.९
ऑगस्ट	६.९१	२२८	१.६७	२५.२
सप्टें.	६.७५	२१७	१.७६	२६.०
ऑक्टो.	६.५५	२०९	१.७५	२६.७
नोव्हें.	६.५४	२१५	१.६०	२३.६
डिसें.	६.७४	२३०	१.४५	२१.४
जाने. (१९३५)	६.८२	२४६	१.१६	१७.१

भडोच कपास अमेरिकनपेशां १० टक्के हलका आहे असें मानलें आणि दोहोंच्या कोणत्याहि दिवसाच्या प्रत्यक्ष किंमतीच्या तुलनेत तो १५ टक्के कमी आहे असें आढळलें तर पॅरिटीत भडोच ५ टक्के हलका आहे असें म्हणण्यास प्रत्ययाय नाही. वरच्या कोष्टकांत भावांचें शतमान प्रमाण शेवटच्या रकान्यांत दिलें आहे, त्यांत निरनिराळ्या महिन्यांत निरनिराळी तफावत दिसून येते ह्यास मि. सरग्या ह्यांनी सहा कारणें दिली आहेत, तीं अशीं:—

- (१) मागणी-पुरवठ्याचा परस्पर संबंध
- (२) दर वर्षाच्या पिकाची तुलनात्मक स्थिति
- (३) बाजारांत माल नेण्यास लागणारी वहातुक
- (४) हुंडणावळ आणि जकाती ह्यांबाबतचे निर्बंध
- (५) बाजारभावांचें कृत्रिम नियंत्रण
- (६) स्वदेशी विक्रीत सट्टेबाजी आणि मत्केदारीचा यत्न

हिंदी कपाशीचें पीक एखाद्या वर्षी कमी झालें व अमेरिकेचें भरपूर झालें तर पॅरिटीत हिंदी कपास चढेल, व ह्याच्या उलट परिस्थिति असेल तर परिणामहि उलट होईल. पिकें चांगली किंवा वाईट येणें ह्याचाहि परिणाम वरील दिशेनेच होणें अपरिहार्य आहे. वहातुकीची बाब याच प्रकारची आहे. हिंदी कपास जपान सारख्या बाजारांत स्वपते व तैथें अमेरिकन कपाशीशीं तिची स्पर्धा होते. जो माल कमी खर्चानें ह्या बाजारांत जाऊन पडेल, त्याची किंमत अनुकूल ठरणार, हें उघड आहे. हिंदुस्थानांत कपासाच्या आयातीवर जकात बसवली तरी हिंदी कपासास त्यापासून फायदा होत नाही, ह्याचें कारण तरी हेंच आहे. नवसरी सारख्या विशिष्ट दर्जाच्या कपासाची गोष्ट निराळी आहे. मागणीच्या मानानें त्याचा पुरवठा कमी असतो आणि २४३ रुपये खंडी ह्याप्रमाणें जकात भरून अमेरिकन कपास ज्या भावास येथें विकेल त्या मर्यादेपर्यंत नवसरीचा भाव चढेल व त्याची पॅरिटी ज्यास्त आहे असें म्हणतां येणार नाही. अमेरिकन सरकारनें कपाशीचे भाव कृत्रिम रीतीनें चढवण्याचा केलेला प्रयत्न किंवा मंदीवाल्यांचा बाजारावर केलेला हल्ला इत्यादि गोष्टींचा 'पॅरिटी'वर तात्कालिक परिणाम होतो हें सांगायचास नको. तथापि, हा परिणाम दीर्घकाल टिकणें शक्य नसतें. मागणी-पुरवठा आणि स्पर्धा वगैरे कारणांचा जोर होऊन पॅरिटीचें पारडें फिरून जागेवर आल्याशिवाय रहात नाही. न्यूयॉर्क, लिव्हरपूल व मुंबई येथील बाजारांत जाहीर होणाऱ्या रोजच्या कपासाच्या भावांत निश्चित मेळ (पॅरिटी) असलाच पाहिजे व तो बिघडतो तेव्हां त्यांत कांहीं तसे गुप्त कारवाई असते अशी जी सामान्य जनतेची समजूत होते, तिला अनुलक्षून श्री. सरग्या ह्यांनी वस्तुस्थितीचें स्पष्टीकरण केलें आहे तें वरील विवेचनावरून किती उपयुक्त आहे, ह्याची कल्पना वाचकांस आलीच असेल. (समाप्त)

प्रो. काळे ह्यांचें सर्वास उपयुक्त पुस्तक

बँका आणि त्यांचे व्यवहार

ह्या पुस्तकांत बँकांची घटना, व्यवहार व कामकाजाची पद्धति ह्यांचें सोपपत्तिक विवेचन अत्यंत सोप्या भाषेत केलेलें असून, बँकांनी आपला कारभार सुरक्षितपणें व फायदेशीर रीतीनें कसा करावा ह्या बाबतीत उपयुक्त सूचना केल्या आहेत. त्यांत चलन, हुंडणावळ, आधुनिक तऱ्हेच्या बँका, मध्यवर्ती बँक, सावकारी धंदा, आर्थिक मंदी, टेबी, डिस्कॉट व कर्जे इत्यादि महत्त्वाच्या प्रचलित व व्यावहारिक प्रश्नांची सांगोपांग चर्चा आली आहे. सध्यांच्या परिस्थितीत प्रत्येक महाराष्ट्रीय नागरिकास तें बोधप्रद होईल अशा रीतीची पुस्तकाची मांडणी व विवेचनपद्धति आहे. बँकांचे मार्गदार, टेबीदार, डायरेक्टर, मिन्टार्डक, व्यवस्थापक आणि नोकर ह्यांनी तें अवश्य वाचून त्याचें मनन केलें पाहिजे.

कापडी बांधणी किंमत १ रु.

प्रती, आर्यभूषण प्रेस, पुणे, यांचेकडे मिळतील.

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	११०-१५
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	११९-८
५% (१९३९-४४) लोन	१०९-८
४३% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११६-८
४% १९६०-७०	११०-६
३३% बिनमुदत	९६-६३
३३% १९४७-५०	१०५-१०
४% १९४३	१०८-१२

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०५-१२
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१०५-४
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१०५-४
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७०वर्षे मुदत)	१०५-४
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	१०९-८
५% म्हैसूर (१९५५)	१२१-४

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१२६
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०५-४
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३६-१०
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५७६-४
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१२९-४

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	९८-०
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९२-८
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९३%)	९०७-८

'अर्था'चे किरकोळ अंक

खालील ठिकाणी मिळतात.

पुणे	१ आर्यभूषण छापखाना कचेरी.
	२ एन. ए. अँड फ्रेंड्स, अप्पा बळवंत चौक.
कोल्हापूर	रा. शं. गोखले, रामरुण कार्यालय.
सोलापूर	व्ही. के. भागवत, हनुमान कार्यालय.

वर्गणीदारांस सूचना

१ जानेवारी, १९३६ रोजी 'अर्था' चें दुसरें वर्ष सुरू झालें. गेल्या वर्षाची ज्यांची वर्गणी अजून यावयाची असेल, त्यांनी ती नव्या वर्गणीबरोबर सत्वर पाठवावी. ज्यांची मुदत संपली असेल, त्यांनी अंक नको असल्यास तसें कळवावें.

व्यवस्थापक, 'अर्थ'

MARATHE & Co.
ENGINEERS & IRON FOUNDERS

WORKS :	Can undertake to do any sort of casting.	OFFICE :
Natu Bag.	We also manufacture WEIGHTS according to the Bombay Weights & Measures Act.	978-79,
Bhikardas Road,		Sadashiv,
POONA 2	Our prices are very competitive.	Laxmi Rd.,
		POONA 2

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street | 716, Sadashiv Peth
Bombay | Poona City

प्रो. काळे ह्यांचें

'अर्थ' ग्रन्थ मालेंतील तिसरें पुस्तक

व्यापारी उलाढाली

महाराष्ट्रांत व्यापार आणि उद्योगधंदे ह्यांचा उत्कर्ष व्हावा असें प्रत्येकास वाटतें, परंतु ह्या संबंधांत जे व्यवहार चालतात त्यांची माहिती फार थोड्या लोकांस असते. सामान्य जनतेस कमाईतून बचत करण्याची संवय लागून तीमधून निर्माण होणाऱ्या द्रव्यसंग्रहाचा उपयोग, व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांच्या अभिवृद्धीकडे व्हावा, हाकरिता औद्योगिक व व्यापारी मंडळ्या ह्यांचे व्यवहार कसे चालतात, बाजारांत निरनिराळ्या प्रकारांच्या उलाढाली कशा होतात, इत्यादि विषयांचें ज्ञान महाराष्ट्रीय समाजांत पसरणें आवश्यक आहे. वृत्तपत्रांमध्ये व रेकॉर्वात ह्या संबंधांत ज्या बातम्या येतात, त्यांचें रहस्य ओळखण्याची पात्रता लोकांमध्ये उत्पन्न झाली पाहिजे. हें ज्ञान महाराष्ट्रीय लोकांस सुगम रीतीने व्हावें, ह्या उद्देशानें प्रस्तुत पुस्तक मुद्दाम लिहिलें आहे आणि त्याचा योग्य उपयोग जनता करून घेईल असा मंधकत्यास विश्वास वाटत आहे.

पृ० १२३—किंमत १ रुपया. (ट. इ. वेगळें)

मिळण्याची ठिकाणे:—

- (१) व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रंथमाला, पुणे २.
- (२) आर्यभूषण प्रेस, पुणे २.
- (३) दि. को-ऑपरेटर्स बुक-डेपो, ९ बेकहोस लेन, फोर्ट, मुंबई.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca,

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, N. SARKAR
MANAGER : Bombay Branch. | General Manager.
POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth.

काटकसर आणि चढाओढ

सध्यांचे आर्थिक मंदीचे दिवसांत अधिक काटकसर करी करिता येईल हा विचार प्रत्येकापुढे आहेच. संस्था, ऑफिस, कारखाना, घर इ० सर्व ठिकाणी काटकसरीचा प्रयत्न सुरू आहे.

परंतु

वेळेची काटकसर करणे आरोग्याशिवाय कसे शक्य होईल, आणि आरोग्य मिळण्यास व टिकविण्यास उपाय काय !

याचें उत्तर

आरोग्यमिश्रण

याचे सेवनानें

शोचास साफ होऊं

लागून भूक वाढते

व तरतरी आणि

उत्साह हीं वाढतात.

बोधचिन्ह

सर्व एजंटंकडे मिळतें.

श्रीधूतपापेश्वर आर्योषाधि कारखाना,

पनवेल—कुलाबा.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणे

मध्यम वर्गातील

गृहेच्छु लोकांस

अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर

व

सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी-घरमालक-गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमदार व्हा.

जनरल मॅनेजर

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे. पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि महाराष्ट्रातील कागदाचा धंदा सुप्रसिद्ध होता.

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां आम्ही पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरूं नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये!

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीनें, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.

तुम्हास कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्त्यावर

चौकशी करून तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे.

अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.

महाराष्ट्राच्या आर्थिक प्रगतीचा मजबूत पाया

अर्थ

मध्यप्रांत व वऱ्हाड

हायस्कूल, मिडल स्कूल व नॉर्मल स्कूल ह्यांतील शिक्षकांच्या ग्रंथालयासाठी मंजूर

मुंबई इलाखा

सरकारी व सरकार-मान्य शाळांत व ट्रेनिंग कॉलेजांत घेण्यासाठी मंजूर

[व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि आर्थिक विषयांस वाहिलेलें साप्ताहिक]

संपादक : प्रो. वा. गो. काळे

सहायक : श्री. श्री. वा. काळे

महाराष्ट्रियांचीं मनें उद्योगधंदे, व्यापार, इत्यादि धनोत्पादक व्यवहारांकडे वळून त्यांस ह्या विषयांची गोडी लागावी, या दृष्टीने 'अर्थ'ची मांडणी केली अस्ते. व्यापारी, शिक्षक, विद्यार्थी, सार्वजनिक कार्यकर्ते व सर्वसाधारण नागरिक ह्या सर्वांनी 'अर्थ'चें वाचन केलें अस्तां महाराष्ट्राच्या आर्थिक उन्नतीचा मजबूत पाया तयार झाल्याखेरीज रहाणार नाही. उद्योगधंद्यांत असणाऱ्या, त्याचप्रमाणें त्यांत नव्याने पढणाऱ्या सर्वांस हें पत्र मार्गदर्शक होईल.

प्रत्येक महाराष्ट्रीय कुटुंबांत व शाळेंत अर्थ वाचला जाणें आवश्यक आहे. वार्षिक वर्गणी फक्त चार रुपये असून टपालसर्व्च वेगळा नाही. मनिऑर्डर पाठवून वर्गणीदार व्हा.

व्यवस्थापक, अर्थ, अर्थ ऑफिस, पुणे ४

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

शेअर विक्री सुरू आहे

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि., पुणे

अधिकृत भांडवल रु. १० लक्ष

तूर्त विक्रीकरिता काढलेलें भांडवल रु. ५ लक्ष

प्रत्येक शेअरची किंमत रु. ५०

१ अर्जासोबत प्रत्येक शेअरला रु. १५/- } प्रमाणें.
२ अर्जमंजुरीनंतर रु. १०/- }

बार्का रकम "अनकॉल्ड रिझर्व्ह" म्हणून राहिल.

संचालक मंडळाचे अध्यक्ष:—प्रो. वा. गो. काळे, एस्. ए., एक्स मेम्बर, इंडियन टॅरिफ बोर्ड.

उपाध्यक्ष:—श्री. घोंडो कृष्ण साठे, बी.ए., बी. एससी., व्यापारी व कॉन्ट्रॅक्टर, पुणे.

प्रॉस्पेक्टस व शेअर अर्जांच्या नमुन्याकरिता लिहा:—

पुणे:—मॅनेजर, दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि., न्यू किताब बिल्डिंग, लक्ष्मी रोड.

मुंबई:—आर. आर. नावर आणि कं., शेअर व स्टॉक ब्रोकर, एक्झॅमिनेर प्रेस बिल्डिंग, दलाल स्ट्रीट, कोट.

नागपूर:—एस्. एन. आगाशे आणि कं., चीफ एजन्टस, कॉमनवेलथ इन्शु. कं. लि., महाल.

K. K. & Co.

Photographic Dealers

POONA.

एन. ए. अँड फ्रेंड्स

स्टेशनर्स, जनरल मर्चन्टस, अँड कमिशन एजन्टस.

आप्पा बळवंत चौक, पुणे २.

हे पत्र पुणे, पेट भांबुडा घ. नं. ९३६१३ आर्यभूषण लापसान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिले, व रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' भांबुडा घ. नं. ९२४/१३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.